

### **Лексико-синтаксичні особливості перекладу текстів професійного спрямування**

У процесі подальшого розвитку економіки, техніки та наукових винаходів на промислових фірмах та об'єднаннях набуває великого значення мова професійного спілкування. Пасивне читання іноземних наукових журналів та деякі знання основної термінології не задовольняють спільні підприємства, для яких необхідні спеціалісти з повним розумінням тексту з фаху і також з уміннями та навичками комунікації у професійній сфері.

У професійній діяльності фахівець потребує перш за все перекладу з іноземної мови інформаційних фахових повідомлень та інструкцій. Фахові мови з визначними традиціями (металургія, гірнича справа), як і нові мови інформаційних технологій, мікро- та нанотехнологій потребують досконального перегляду і вивчення з боку особливості перекладу.

Професійна мова є мовою фахово зорієнтованих процесів та взаємозв'язків, які потребують частого вживання різних позначень у вербальній та невербальній сфері, наприклад процеси, графіки, символи, формули.

Єдиного визначення фахової мови не існує, хоча переважна більшість дослідників [1; 2] вказує на те, що фахові мови не утворюють самостійних мовних систем і їх фаховість проявляється не в постійно зростаючому вокабулярі, а перед усім у специфіці тексту.

Фахова термінологія вимушено проникає і в загальноживану мову. Перш за все це пов'язано з розвитком побутової техніки, а разом з нею наявністю великої кількості різноманітних довідників, інструкцій з експлуатації, рекомендацій до застосування, рецептів. Вживання термінології в результаті цього розповсюджується, наприклад користувачами комп'ютерів. Це розширює діапазон вживання мови інформаційних технологій.

Виконуючи переклад іншомовного тексту, перекладач повинен не лише передати рідною мовою термінологію, вжиту в тексті, але й мати уявлення про запропонований предмет, дійсність або ситуацію і в результаті правильно передати зміст тексту в цілому.

Переклад не є суто мовним, а є складним когнітивним феноменом. Перекладаючи текст з однієї мови на іншу, людина використовує як свої мовні знання і здібності, так і загальні фонові, екстралінгвістичні знання про суспільство і його культуру, про розвиток економіки і про галузь науки, до якої відноситься перекладний текст.

Основний зміст комунікації (мовленнєвої діяльності), у тому числі перекладацької діяльності, лежить за межами мови. Відповідно до цього переклад розглядається як процес опису за допомогою мови перекладу денотатів оригінального повідомлення. При описі фактів реальної дійсності дуже важливо усунути можливі випадки розбіжності у відображенні дійсності перекладачем.

Розбіжності можливі у випадку, коли у мові перекладу немає знака, що описує ту ж саму ситуацію, яка відображена в тексті вихідною мовою. У такому випадку перекладач повинен діяти відповідно обставин і може або створити новий знак, або знайти в мові перекладу знак, який відтворював би близьку ситуацію і, у випадку коли дві попередні дії не можливі, описати ситуацію, укладену в оригінальному повідомленні, засобами мови перекладу.

Не слід забувати, що існує кілька моделей перекладу: модель закономірних відповідностей, трансформаційна, семантична і ситуативна моделі. У кожній з цих моделей є позитивні моменти і недоліки. У той же час ці моделі в сукупності сприяють досить повному розвитку перекладацької діяльності у професійній сфері.

Трансформаційна модель підкреслює необхідність семантичної інваріативності синтаксичних структур оригіналу і перекладу; семантична модель звертає увагу на інваріантність змістовних глибинних категорій і семантичних компонентів, а ситуативна (денотативна) модель вказує на необхідність опису однієї й тієї ж (інваріантної) ситуації.

Однак можливі й інші підходи до інформації, що міститься в тексті оригіналу і повинна бути збереженою при перекладі. Серед них можна назвати модель рівнів еквівалентності, розроблену В.Н. Комісаровим [3].

Умовою породження еквівалентної синтаксичної схеми між текстами T1 і T2 є еквівалентність окремих частин цих схем (наприклад, підмет у вихідному тексті повинен відповідати підмету в тексті перекладу), а загальна еквівалентність значення, обумовлена як сумарна відповідність тексту перекладу відповідно до тексту оригіналу.

Дії перекладача при виконанні перекладу зводяться до таких видів інтелектуальної діяльності:

- виконується переклад тексту шляхом зіставлення оригіналу з його перекладом іншою мовою;
- виконується аналіз речень тексту-оригіналу, аналіз значення слів з точки зору граматичної семантики; членується структура речень з врахуванням членів речення; здійснюється аналіз-синтез окремих смислових частин тексту;
- виконується постійна перевірка змісту окремих синтагм і їхня узгодженість.

Коли мова йде про термінологію, дуже важливо звернути увагу на дефініцію понять, які підлягають перекладу, щоб елімінувати омоніми. Наприклад, німецька словоформа *Frosch* має значення «хомут» (самозатискний, прицільний, свердловий), «кулак» (стопорний, розтискний, затискний), «підпора» (напр. залізобетонна), «шевські шипці» та «обмежувач формату» (напр. верстата) і зустрічається в гірничій, в текстильній, в будівничій, а також і в електротехнічній та в друкарській справах.

Перекладач повинен розуміти всі перераховані вище значення, бо не тільки німецьке слово є багатозначним, але й українські відповідності не є однозначними. Деякі з них мають відтінки у значенні, від чого, у свою чергу, залежить належність того чи іншого варіанту до відповідної галузі.

Нові словотворчі елементи також проникли у деякі сфери науки та техніки. Серед них перш за все слід назвати такі німецькомовні напівафікси, як: *Bio-*, *Alt-*, *Mehrweg-*, *Einweg-*, *-freundlich*.

Наприклад: *Biogas, Biotechnologie, Biotop, Biowetter, Öko-Audit, Öko-Audit-Verfahren, umweltfreundlich, reparaturfreundlich, umweltbedingt, Ultrafeinfilter, Ultrafiltrat, Ultraionisierung, Ultramikroanalyse, Ultrastruktur, Ultravirus, Altglas, Altöl, Mehrwegsystem, Mehrweg(ver)packung, Mehrwegflasche, Einwegflasche, Einwegspritze, Einwegverpackung*.

Але слід зауважити, що термінологія та словотворення є лише окремими елементами професійної мови. Цементуючою основою фахового тексту є його синтаксична організація, яка звичайно ж, не виступає відокремлено від лексичних елементів і залежить від жанру тексту.

В фаховому тексті тісно пов'язаним з афіксацією є вживання сталих сполучень замість дієслів у деяких видах текстів. Для німецької мови це є типовим у тих випадків, коли дієслово не несе необхідну смислову інформацію. Як відомо, дієслова в багатьох жанрах спеціальних текстів є нейтральними або загальновживаними за своїм значенням.

Наприклад: *Das stellen wir in Rechnung.* – Ми це враховуємо. *Das steht im Widerspruch zu den Interessen unserer Firma.* – Це суперечить інтересам нашої фірми.

Не останньою особливістю німецькомовного науково-технічного тексту є широке застосування пасивних, дієприкметникових та дієприслівникових конструкцій. Ці конструкції не рідко замінюються при перекладі українською мовою на субстантивні конструкції.

Розглянемо це на прикладі наступного речення і його перекладу: *Wissenschaftliche Erkenntnisse schnell wirksam zu machen, tritt immer mehr in den Vordergrund.* – На передній план висувається якнайшвидше впровадження наукових досягнень.

Не можна заперечувати і той факт, що у синтаксичному та стилістичному відношенні переклад фахових текстів з гуманітарних наук є складнішим, ніж текст з точних наук, зокрема пов'язаних з математикою чи хімією. Різницею між оригіналом та перекладом у синтаксичному плані може бути лише елімінація прийменника в українському варіанті.

Наприклад: *In der Gleichung  $x = b : a$  bezeichnet man  $b$  als Dividend,  $a$  als Divisor und  $x$  als Quotient.* – У рівнянні  $x = b : a$   $b$  називають діленим,  $a$  дільником, а  $x$  – часткою.

Перекладач повинен звернути увагу на порядок слів у німецькому реченні науково-технічного тексту. В такому тексті на передній план винесені предмети, цілі, підсумки, що, у свою чергу, узагальнює та знеособлює особистість автора. При перекладі українською мовою ця тенденція, як правило, зберігається. Наприклад: *Die Registrierung der magnetischen Wirkungen erfolgt mit Variographen.* – Реєстрація магнітної дії відбувається за допомогою варіографів.

Особливу увагу слід звернути перекладачу технічних текстів та текстів з природничих наук на відтворення у мові перекладу цитування, яке у німецькій мові оригіналу передається здебільшого умовним способом. Для незначних відрізків тексту для цього достатньо поставити в українському перекладі двокрапку після речення, яке вводить непряму мову.

*Anders stellten sich diese Entwicklung Th. Camberlin und R. Salisbury vor. Die Planeten seien durch Häufung kleiner kosmischer Partikelchen, „Planetesimae“ entstanden.* – Інакше уявляли собі цей розвиток Т. Чемберлен та Р. Салісбері: планети виникли у результаті накопичування невеличких комічних частинок, так званих «планетизимів».

Поряд з пасивом, номінальним стилем для німецькомовного тексту є типовим ще й поширене означення, яке може додати великих складнощів не зовсім компетентним перекладачам. При перекладі таких речень дуже важливо вибрати правильний хід перекладу, який може залежити, з одного боку, від труднощів знаходження головного визначального слова, а з іншого боку – від заміни в українській мові поширеного означення додатковим означальним реченням.

Приклади: *Eine besondere Struktur besitzen die Eisen und Stein enthaltenden Meteorite.* – Особливу структуру мають метеорити, що містять залізо та камінь. *Im Vordergrund steht die Frage nach den Ursachen und Erscheinungsformen der im Erdinnern wirkenden energetischen Prozesse.* – У центрі досліджень стоїть питання стосовно причин та форм проявлення енергетичних процесів, діючих у надрах землі.

Як можна бачити, не в усіх випадках можна перекласти поширене означення дієприкметниковим зворотом, а у разі збереження звороту, у більшості випадків виникає необхідність роз'єднання простого прикметникового означення і головного визначального слова.

З дослідження видно, що професійні мови складаються з фахової термінології і утворюють у першу чергу засіб комунікації серед спеціалістів відповідної галузі. Фахові мови розподіляються як горизонтально, тобто відповідно до галузі знань, так і вертикально з точки зору їх використання, жанрової специфіки та

направленості на адресата. При перекладі текстів слід звертати увагу не лише на термінологію, але й структуру речення з метою досягнення як правильності донесення до читача змісту тексту, так і його комунікативної цілі. Передача структурної складової є суттєвим завданням кваліфікованого перекладу, тому що спеціалісти, як німецькомовні, так і україномовні, повинні бачити перед собою один і той же об'єкт вивчення, а це завдання слід вирішувати перекладачеві.

#### **Література**

1. Buhlmann R. Fachsprache Wirtschaft – gibt es die? / R. Buhlmann // Deutsch als Fremdsprache. – H.15. – 1989. – S.82-108.
2. Hahn W.v. Fachkommunikation. / W.v. Hahn. – Berlin: Akademie-Verlag, 1983. – 123 s.
3. Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) / В.Н. Комиссаров. – М.: Высшая школа, 1990. – 253с.